

Norges skogshistoria

fram till 1:a världskriget

Karin Jansson 91/95
Essäuppgift i skogshistoria
Handledare Lars Östlund
Umeå 940516

Självhushållningens tid

Av Norges landareal består i dag knappt en fjärdedel av skog. Huvuddelen av skogen finns i Östlandet, Trøndelag och Sörlandet.

Skogen har länge utnyttjats av människan och tidigt användes löv och bark som foder till boskapen. Skogen har används till redskap och byggnationer. Träkol användes för att vinna järn av myrsmalm. Norskarna tillverkade eget salt som man kokade ut från havsvattnet i stora saltkar. Till dessa saltbränningar åtgick stora mängder ved och saltkokningen var en viktig avsättning för skogsbruket. För sjöbygden var skogen en grundsten för byggnad av både stora och små fartyg plus att man höll på med tjärbränning. Merparten av virket gick till samma person som högg timret. Skogen utnyttjades främst till självhushållning.

Den stora expansionen 1520-1620

Från att tidigare exporterat salt och tjära till Nordsjöländerna och timmer till Island, England och Nederländerna i en mindre skala blir nu trälastexporten norsk huvudnäring. Exporten ökar explosionsartat och Norges trälast blir en viktig faktor i världshandeln. Ökningen beror främst på den allmänna expansionen i Västeuropas näringsliv. Den utländska efterfrågan skapar nya tider för norskt skogsbruk. Norge har monopol med trälast på världsmarknaden och lasten användes framför allt till hus- och skeppsbygge. I Holland växte byarna och hustimmer krävdes. Eftersom marken på många ställen i Holland är vattensjuk byggdes många hus på norska pålar. Holland drabbades av en stor störtflod från Nordsjön i mitten av 1500-talet då fördämningen brast. Området behövde mycket timmer för att kunna hålla havet i shack. I England sker ett stort uppsving i början av 1600-talet och virket användes främst till husbygge och skepp. Med tiden blir kolgruvorna en allt viktigare avsättning. I Norge behövde järnverket på Austlandet och Agder träkol till sina järnverk och skeppsbygget i Trøndelag och Agder.

Att Norge blev en stor exportör av virke kommer sig av att Norge jämfört med de övriga europeiska länderna hade billiga transporter. De norska ekskogarna fanns efter kustlandet från Sira till Larvik och lite fanns vid Ryfylke och Hardanger. Ekskogarna på kontinenten låg däremot i inlandet där transporterna blev långa och kostnaderna för höga för att kunna konkurrera med Norge. Man hade även hjälp av vattensågen, som fick ett uppsving i mitten av 1500-talet, då man fick en längre utnyttjandetid än förrut. Skogarna som utnyttjades till export hade i huvudsak varit de kustnära skogarna men med hjälp av älvrensning och landsvägsutbyggning kunde även skogarna längre österut tas tillvara.

Välståndet ökar hos skogsbönderna

Statsinkomsterna från skogsnäringen är stora och Norges finanser skulle bryta samman utan dem. Skatt på sågbruk och tull på trälast införs. Tull på exporten var inte något nytt men den ökade under perioden. Det blev ett ökat välstånd i de allra flesta bygderna.

Böndernas välstånd ökar i takt med att timret kan exporteras. Jordbruket kommer i andra hand och skogsbruket blir det primära. Det lönar sig att arbeta i skogen och importera mat från utlandet. Saltframställningen upphör nästan helt då det lönar sig bättre att använda skogens timmer för export. Den stora förtjänsten i skogsbruk, transport och handel ger upphov till

en bättre levnadsstandard. På 1620-talet började den norska bonden att använda tobak, och brännvinet användes i vanligt bruk på 1600-talet.

Rationaliseringar

Sågarna var koncentrerade till vissa områden och det ledde till rationalisering och effektivisering. Administration och kontroll blev billigare liksom transport och flottning till sågbruken. Man vågar sig på nya tekniska utvecklingar även om alla inte slog väl ut. Finare sågkant och mindre spill av timret vid sågningen kom genom tunnare och starkare sågblad. I utlandet ökar efterfrågan på varierande sortiment och plankorna får en större betydelse. Detta ställer hårda krav på jämn sågning och god sortering. Runt 1800-talet var England den största exportmarknaden och tack vare att norska hade bra kvalitet på sina varor fick de bättre pris än svenskar och ryssar för samma dimension.

Timmerpriser och lönsamhet under 1700-talet

I början av 1800-talet hade skogsbygderna inte haft det så bra sen 1500-talet. Timmerpriserna steg under 1700-talet. Det var främst ökning på grova dimensioner och denna ökning kom framför allt de övre bygderna till del. Men prisökningen var även ett bevis på den ökade efterfrågan utomlands vilket drev upp priserna. Sågbruken var koncentrerade på några få personer och inkomsten gick till största delen till trälastaristokratet som hade hand om sågbruken och exporten. Inkomsterna gav sig i uttryck i en blomstrande överklasskultur. Ett exempel på detta är Bernt Anker som sände sina skjortor för tvättning till London. Storborgarna försökte hålla tillbaka priset på timret genom att gå ihop och sätta maximipriser. Men bönderna stod för skogen och svarade borgarna med minimipriser och välståndet ökade i skogsbygderna.

Under mitten av 1700-talet och fram till början av 1800 var skog en mycket viktig för Norge och skogsnäringen spelade en större roll för bonden än förr. Egenvärdet av trälastexporten i Norge i början av 1800-talet var uppskattningsvis 30 miljoner riksdaler. Den kalkylerade storleken av egenvärdet från jordbruket låg då omkring 5 miljoner riksdaler. I slutet av 1700-talet ökade inte produktionen fast konjekturen gick upp. Det kunde inte bli någon ökning i bjälkexporten på grund av att det inte fanns något mer att ta ut ur skogarna av denna kvaliteten. Dimensionerna är mindre än förr och man får mindre betalt för dessa.

Kristid för trälastnäringen 1812-1842

Perioden 1812-1843 blev en tuff period för sågbruket som kommer in i en hård depression då exporten till England föll starkt. England börjar bedriva en tullpolitik som missgynnar Norge men gynnar sina kolonier framför allt Canadas bjälkexport. Med bord och plankor däremot hade Norge ett bättre konkurrensläge då deras sågverksindustri var bättre utbyggd än Canadas. Den engelska tullpolitiken resulterade i att vinsten vid export blev minimal och pressade därför bort norska från den engelska marknaden. Kontinenten blir en allt viktigare avsättning för det norska virket därframför allt Holland och Frankrike är viktiga exportländer. Bjälkar säljs till England som behöver dem till gruvdriften men konkurrensen är stor och priserna pressas ner. Sågbruk läggs ner och aktiviteten minskar i skogen och värst drabbar det de som har lång transport.

För de skogsägande bönderna är det dåliga tider och i många fall får de inte betalt enligt avtal. Timmerpriserna faller och nedgången blir särskilt stor vid Trondheim och Kristiansund. Det blir ett prisfall på sågbruk och skogsfastigheter. Detta beror inte enbart på raset i exporten utan beror också av att avsättningen inom landet minskar. Bergsbruket och kopparverken behöver mindre kol och ved än förr och många glasbruk läggs ner. Givetvis får detta till följd att välståndet minskar och många skogsbönder tvingas ta lån och har problem med skatter. En del tvingas gå ifrån den egna gården. Vid kusterna där transportkostnaderna är låga huggger man mer än förr för att komma ur den ekonomiska krisen. Detta får till följd att skogarna i kustlandet blir raserade. Det blir värt mer att arbeta med jordbruket än med skogsbruket.

Frihandel i England. Uppgångstid för skogsbruket

Under perioden 1842-1860 tar engelsmännen successivt bort tullrestriktionerna på trähandeln. Tiderna blir bättre och avsättningen till Storbritannien ökar starkt. 1835 var exporten 210 000m³ jämfört med 1873 då den var 1 460 000m³. De övriga utländska marknaderna och den inhemska marknaden blomstrar upp och industrialiseringen är i full gång.

Tekniska framsteg ökar inkomsterna från skogsbruket. Ångsågen kommer i mitten av 1800-talet vilket gör driften mer rationell och man kan såga året om. Hyvleri börjar byggas och vidareförädlingen av skogsprodukterna ökar. Cirkelsågen runt 1860-talet gör att man kan såga finare sågsnitt. För första gången lönar det sig att driva ut gammal småskog och en uppröjning sker vilket ger möjligheter till bättre förnyring. Vagnätet och järnvägen byggs och vagnarna blir allt bättre.

Priser och avverkningarna ökar och trälastexporten når en topp 1873. Ökningen i avverkningen och exporten har skett med det 4 - 7dubbla bara under 30 år mellan 1842-72. Ny social framgång i skogsbygderna och klagomål framförs över att skogsbönderna lever i sus och dus. Arbetsvillkoren i skogsbygderna blir bättre och efterfrågan på arbetskraft ökar och lönerna stiger.

Norsk ekonomisk imperialism

Timmerpriserna steg från 1830 till mitten av 1870. Detta bottnade i ett sug efter resurser från marknaden. Tillgången på sågtimmer var a och o för norsk trälastexport. Kapitalet fanns framför allt hos sågbruksägarna. Men i och med att pressen på resurserna ökar överförs förtjänsten allt mer och mer till skogsägarna, som för det mesta är bönder. Kapitalägarnas reaktion var i första omgången att flytta över sin verksamhet till områden som inte var så hårt utnyttjade och där rotnettot var litet. Så skedde i Trøndelag, där timret var mycket billigare än på Austlandet. Tydligast var detta i Namdalen och Helgeland. Till båda städerna strömmade det in utländskt kapital, engelskt resp. holländskt. Huvuddelen av kunnandet kom emellertid från Austlandet.

Den stora expansionen för sågtimmer i Norge var slut runt 1870-talet. Alternativet från att övergå till slipning av mindre dimensioner som inte gav samma förtjänst var att dra österut mot Sverige där stora orörda skogar fanns. Så småningom drar norskarna även bort till Vita havsområdet i Ryssland.

1874 är det slut på högkonjunkturen och en ekonomisk kris är i annalkande över hela Europa och efterfrågan på trälast faller. Exporten för Norge går ner och man befinner sig i en kristid. Många exportsågar går omkull som t e x Soli bruk. Trälåsten hade dominerat norskt export från första hälften av 1500-talet men nu tog andra varor över den rollen.

Östersjölånderna tar över marknaden

Nedgången i Norge berodde främst på två orsaker. Norskarnas skogar hade under en lång tid blivit utnyttjade och det var helt enkelt brist på grovt timmer. Dessutom hade de svenska och finska sågverken kommit igång på allvar med stora moderna anläggningar som hade stor kapacitet. Prisökningen på timret hade lagt grundstenarna för framväxten i dessa länder. En annan viktig faktor var att fraktkostnaderna föll kraftigt då man bl a började använda sig av ång- och segelfartyg. Prisfallet 1874 blev ett hårt slag för sågågarna och de norska sågverken kunde inte längre tävla med Östersjölånderna.

Tråmassa, cellulosa och papper blir norsk huvudprodukt

Under 1905-1914 var det en stor uppgång i Norges ekonomi där stor vikt låg hos framgångarna inom tråmassa, cellulosa och pappersindustrin. Som så många gånger tidigare berodde den stora framgången huvudsakligen på den norska tråråvaran - skog.

Referenser

Bonniers Lexikon 10 (1965). Stockholm

Holmsen, A. (1949). Norges historie fra de eldste tider til 1660. Oslo

Nordisk skolatlas (1977). Stockholm

Norsk skogsskogsbruksmuseum - Årbok nr. 12 (1989). Elverum

Jensen, M. (1949). Norges Historie fra 1660 til våre dager. Oslo

Tveite, S Skogbrukshistorie